

بررسی مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی از دیدگاه مدیران عامل شرکت‌ها (مورد مطالعه: استان قزوین)

ناهید شویکلو^{۱*}، سید محمود حسینی^۲، مهتاب پورآتشی^۳

۱. کارشناس ارشد ترویج کشاورزی دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران

۲. دانشیار و عضو هیئت علمی دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران

۳. دانشجوی دکتری آموزش کشاورزی دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۹۱/۱۲/۲۵ - تاریخ تصویب: ۹۲/۷/۲۳)

چکیده

اثربخشی و موفقیت شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای کشاورزی در گرو شناسایی مستمر مشکلات پیش رو و تلاش در راستای رفع آن‌هاست. از این رو، تحقیق حاضر با هدف بررسی مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی انجام گرفت. جامعه آماری تحقیق شامل مدیران عامل شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی استان قزوین (N=۹۰) است که تمام‌شماری انجام گرفت. ابزار اصلی این تحقیق پرسشنامه است که روایی آن براساس نظرخواهی از تعدادی استادان و صاحب‌نظران در این زمینه تنظیم شد. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق از آزمون مقدماتی استفاده شد که آلفای کرونباخ محاسبه شده (۰/۸۳) مبین اعتبار مناسب برای گردآوری داده‌هاست. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS نسخه ۱۱/۵ استفاده شد. یافته‌های تحقیق نشان داد از دیدگاه مدیران، درآمد ناکافی، نهادینه‌نشدن بخش خصوصی در بخش‌های مختلف و نبودن ثبات و امنیت شغلی به ترتیب مهم‌ترین مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای بودند. با استفاده از تحلیل عاملی مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای در قالب چهار عامل دسته‌بندی شدند. این عوامل به ترتیب عبارتند از: خدمات حمایتی و مالی، سازمانی، آموزشی و فرهنگی که در مجموع ۶۵/۴۱ درصد از کل واریانس را تبیین می‌کنند.

واژه‌های کلیدی: استان قزوین، خدمات حمایتی و مالی، شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی، مدیران، مشکلات.

مقدمه

بخش کشاورزی نیز از این تحولات به دور نماند و موارد زیر از عوامل مؤثر بر خصوصی‌سازی ترویج کشاورزی بودند: کاهش در بودجه‌ها که موجب کاهش در سرویس‌های عمومی شد، افزایش اطلاعات در مورد نبود اثربخشی در خدمات ترویج دولتی، نبود تناسب و پاسخگویی برنامه‌های ترویجی ارائه‌شده و ظهور کنشگران جدید در عرصه کشاورزی نظیر سازمان‌های

جهت‌گیری جدید سیاسی در سطح جهانی، سیاست‌های اقتصادی و مالی و پیشرفت‌های فناورانه سال‌های اخیر سبب پدید آمدن تحولات عمده‌ای نظیر کاهش حضور بخش دولتی، تمرکززدایی در تصمیم‌گیری‌ها و مشارکت بیشتر حکومت‌های محلی و تشویق فعالیت‌های خصوصی شد (Hosseini, 1996).

پرسنل ترویج می‌شود (Barnet et al., 1999)؛ بنابراین، از آنجا که خدمات مشاوره‌ای کشاورزی اثربخش بر عملکرد و کارایی کشاورزان تأثیر مستقیم دارد (Sundberg, 2005)، ضروری است مشکلات پیش روی این شرکت‌ها که اثربخشی را تهدید می‌کند، شناسایی و در راستای حذف آن‌ها تلاش شود. Sangweni (2008) در تحقیقی بیان کرد در دسترس بودن شرکت‌های خدماتی، میزان پاسخگویی و مهارت و دانش کارشناسان شرکت‌های خدماتی و هزینه خدمات ارائه شده به کشاورزان از عواملی است که سبب رضایت و میزان استفاده از شرکت‌های خدماتی می‌شود. تعداد کم کارشناسان و همچنین تمایل نداشتن کشاورزان در پرداخت هزینه از دیگر مشکلات توسعه نظام ترویج مشاوره‌ای خصوصی است (Anderson & Feder, 2004). Ghiasi et al. (2007) مهم‌ترین مشکلات مرتبط با شرکت‌های خدمات کشاورزی را پایین بودن دستمزدها، پرداخت نکردن حق‌الزحمه مهندسان از جانب کشاورزان، انتظارات فراتر از حد توان مهندسان، تأخیر در انعقاد قرارداد و همکاری نکردن نهادها و مؤسسه‌های درگیر با مشاوران بیان کرد. Sadighi & Nikdokht (2005) بیان کردند چنانچه در طرح استقرار شبکه‌های مهندسان ناظر، به نیازها و خواسته‌های کشاورزان توجه نشود، نظام تولید محصول پس از قطع حمایت‌های مالی مجری طرح، نمی‌تواند از مزایای مهندسان باتجربه و توان علمی بالا بهره‌بردار و در نتیجه، مزایای طرح فقط منحصر به سال‌های اجرای آن می‌شود.

Fe'li et al. (2007) در تحقیقی نشان دادند ۴۴/۱ درصد کشاورزان نگرش ضعیف و متوسطی به کارشناسان شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای داشتند. در تحقیق دیگری، نگرش کشاورزان تحت پوشش خدمات مشاوره به کارشناسان تقریباً مساعد گزارش شد (Rasouliazar et al., 2010). Johnson (2001) کیفیت خدمات ارائه شده را مهم‌ترین عامل مؤثر بر رضایت از خدمات ارائه شده عنوان کرد. Ebrahimi et al. (2006) مهم‌ترین مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی را این موارد بیان کرد: کم بودن پذیرش و استقبال از سوی کشاورزان، نداشتن پشتوانه اولیه مالی تا زمان جلب و جذب مشتری و ایجاد درآمد به‌ویژه آورده اولیه برای قراردادهای عاملیت توزیع نهاده‌های کشاورزی و ماشین‌آلات، نبود کارشناسان و دانش‌آموختگان کشاورزی بومی در مناطق دور دست و ممکن نبودن حضور و اسکان کارشناسان از دیگر

غیر دولتی که توانایی آموزش کشاورزان را دارند (Hanson & Richard, 2004). علی‌رغم سرمایه‌گذاری‌های تقریباً وسیع که اغلب از طریق کمک‌های دولتی انجام گرفت، بهره‌وری و تولید در بخش کشاورزی رشد چشمگیری نداشت و از خدمات ترویج کشاورزی که محور توسعه بخش کشاورزی به حساب می‌آید، به دلیل درست انجام ندادن کارکردهای محوله انتقاد گسترده‌ای شد و تغییرات اساسی نظیر تمرکززدایی و خصوصی‌سازی را برای ترویج کشاورزی ضروری کرد (Hosseini & Sharifzaheh, 2007). به‌گونه‌ای که امروزه گزینه ترویج خصوصی به‌عنوان راه حل جهانی برای فراهم آوردن نظام ترویج کشاورزی مؤثر برای کشاورزان مطرح شد (Chapman & Tripp, 2003). در این زمینه، خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی نوعی خصوصی‌سازی است و به ساختاری برمی‌گردد که دارای نظام حقوقی مستقلی است و به ارائه خدمات فنی و مشاوره‌ای بخش کشاورزی اقدام می‌کند. خدمات مشاوره‌ای در کشاورزی، عناصر حیاتی در عوامل بازاری و غیر بازاری‌اند که جریان کلیدی اطلاعات را تهیه می‌کنند و موجب بهبود رفاه کشاورزان و روستاییان می‌شوند (Anderson, 2007). هدف کلی استفاده از خدمات مشاوره‌ای کشاورزی افزایش تولیدات کشاورزی با تقویت کشاورزان و نظارت بر خدمات اطلاعاتی و مشاوره‌ای کشاورزی است (Benin et al., 2007). خدمات مشاوره‌ای کشاورزی شامل انتشار و پخش اطلاعات، آموزش و مشاوره به کشاورزان به صورت انفرادی یا گروهی، آزمون فنون جدید در مزرعه و توسعه و انتشار ابزارهای مدیریتی مزرعه است (Chipeta, 2006).

یکی از مواردی که برای توسعه و پایداری شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی باید مد نظر قرار گیرد، تلاش در راستای اثربخشی خدمات این شرکت‌هاست. انتظارات کشاورزان از شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی را می‌توان در پنج مقوله آموزشی، رفتاری، فنی، مربوط به طرح و دسترسی به منابع بیان کرد (Zarafshani et al., 2011). Owens et al. (2001) در تحقیقی میزان اثربخشی خدمات مشاوره‌ای کشاورزی را به میزان ۱۵ درصد ذکر کردند. خدمات مشاوره‌ای کشاورزی اثربخش، اساس برنامه‌های ترویجی‌اند و خدمات مشاوره‌ای ناکارآمد سبب مصرف بی‌هوده اعتبارات، از بین رفتن ارزش فعالیت‌های ترویجی و

- کارگزاری بیمه.
 - دریافت مجوز کلینیک‌های گیاه‌پزشکی.
 - نظارت بر محصولات کشاورزی.
 جمع‌بندی مباحث مطرح‌شده، برخی از مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی را نشان می‌دهد. از آنجاکه اثربخشی و موفقیت شرکت‌های خدماتی کشاورزی در گرو شناسایی مستمر مشکلات پیش رو و تلاش در راستای رفع آن‌هاست، تحقیق حاضر با هدف بررسی مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی، از دیدگاه مدیران عامل این شرکت‌ها انجام گرفت. در راستای دستیابی به هدف کلی بالا، هدف‌های اختصاصی زیر در نظر گرفته شد:

- الف) بررسی ویژگی‌های فردی مدیران عامل شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی
 ب) رتبه‌بندی مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی از دیدگاه مدیران عامل
 ج) دسته‌بندی مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی

مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر از نظر ماهیت از نوع پژوهش‌های کمی، از نظر میزان کنترل متغیرها از نوع غیر آزمایشی و از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی محسوب می‌شود. جامعه آماری این تحقیق را مدیران عامل شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی استان قزوین تشکیل دادند (N=90). از مدیران عامل تمام‌شماری انجام گرفت.

ابزار اصلی تحقیق برای جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه بود. پس از مرور کتابخانه‌ای و اینترنتی اسناد و منابع مربوطه و گفت‌وگو با تعدادی از استادان و صاحب‌نظران در این زمینه، نوزده متغیر به‌عنوان مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی شناسایی و فهرست شد و از پاسخگویان خواسته شد آن‌ها را ارزیابی کنند و براساس طیف لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد به آن‌ها امتیاز دهند. روایی ابزار تحقیق با استفاده از نظرهای تعدادی از استادان و صاحب‌نظران و پس از انجام دادن اصلاحات لازم تأیید شد. پایایی ابزار تحقیق با روش آزمون مقدماتی با بیست مدیرعامل شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی استان تهران و محاسبه آلفای

مناطق، نبود حمایت و واگذاری کار به شرکت‌ها و بی‌اعتمادی به آن‌ها از سوی بخش‌های اجرایی سازمان جهاد کشاورزی استان، محدودیت آموزش کارکنان در روش‌های ارتباطی و نحوه جلب و جذب کشاورزان و مشکل ایجاد آمادگی برای پذیرش توصیه‌های فنی در آن‌ها، تعرفه‌های ناهماهنگ و مقررات و قوانین متنوع و ناهمگون، نبودن مکانیزم واحد و مشخص ارتباط با واحدهای جهاد کشاورزی و نظارت و ارزیابی و پراکندگی مراجعه واحدهای مختلف، دوگانگی و چندگانگی سیستم‌های توزیع و تأمین نهاده و درگیری شرکت‌ها در امور مربوط به تأمین نهاده‌ها به‌ویژه تأمین به‌موقع و مراجعه کشاورزان، اجرانکردن وظایف آموزش و حمایت قانونی از سوی سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی استان Rasouliazar et al. (2011) مشکلات پیش روی شرکت‌های خدمات کشاورزی را در چهار بعد سیاستگذاری، اجتماعی-فرهنگی، زیرساخت و اقتصادی طبقه‌بندی کردند.

در ایران، در مسیر اجرایی شدن سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی و با توجه به سیاست‌های دولت مبنی بر واگذاری امور به بخش غیر دولتی، شبکه خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی برای دستیابی به اهداف و مشارکت بیشتر افراد در انجام دادن امور تدوین شد (Zarafshani et al., 2011). استان‌های همدان، گیلان و زنجان به‌عنوان استان‌های پیشرو و موفق در زمینه توسعه خدمات مشاوره خصوصی کشاورزی و به‌کارگیری مشاوران و مهندسان هستند (Ebrahimi et al., 2006). در استان قزوین نیز از دهه هشتاد، شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی توسعه یافتند و تا سال ۱۳۸۹، نود شرکت خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی به ثبت رسیده بود که عضو سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی بودند. در مجموع، ۶۵۲ نفر در این شرکت‌ها عضو بودند. مهم‌ترین اقدامات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی در استان قزوین شامل موارد زیر است:

- مشاوره در زمینه تولید محصولات کشاورزی، ارائه خدمات تخصصی و گسترش فناوری‌های نوین.
 - اجرای مجموعه‌ای از فعالیت‌های آموزشی- ترویجی شامل کلاس‌ها، بازدیدها و کارگاه‌های آموزشی.
 - دریافت مجوز فروش نهاده‌های کشاورزی و تأمین و توزیع علمی نهاده‌های کشاورزی.

حدود ۳۰ سال بود که بیشترین فراوانی آن مربوط به رده سنی ۲۰ تا ۳۰ سال بود (۶۶/۷ درصد). همچنین، ۲۷/۷۰ درصد در گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال، ۲/۸۰ درصد در گروه سنی ۴۱ تا ۵۰ سال و ۲/۸۰ درصد در گروه سنی بالاتر از ۵۰ سال قرار داشتند. جوان ترین و مسن ترین آن‌ها به ترتیب ۲۵ و ۵۳ ساله بودند.

۸۳/۳ درصد پاسخگویان مدرک تحصیلی لیسانس و بقیه پاسخگویان (۱۶/۷ درصد) مدرک تحصیلی فوق لیسانس و بالاتر داشتند. میانگین سابقه کاری پاسخگویان ۳/۷۴ سال بود که نشان می‌دهد پاسخگویان سابقه کاری کمی داشتند. بیشترین فراوانی پاسخگویان دارای سابقه کار یک تا سه سال بودند (۴۷/۲ درصد). همچنین، سابقه کار پاسخگویان این گونه بود: ۵/۶ درصد کمتر از یک سال، ۲۹/۱ درصد سه تا پنج سال، ۱۶/۷ درصد پنج تا هفت سال و ۱/۴ درصد بالاتر از هفت سال. همچنین، کمینه سابقه کار یک سال و بیشینه آن هشت سال است.

کرونباخ با استفاده از برنامه SPSS انجام گرفت. ضریب آلفای کرونباخ برای مقیاس مورد استفاده در پژوهش برابر ۰/۸۳ به دست آمد که بیانگر پایایی مناسب بود و به این ترتیب، محتوای پرسشنامه تأیید شد و در اختیار پاسخگویان قرار گرفت. پس از گردآوری پرسشنامه‌ها و ورود داده‌ها به رایانه با کمک نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۱/۵ پردازش انجام گرفت. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره‌های توصیفی مانند فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار و برای دسته‌بندی داده‌های جمع‌آوری شده از روش تحلیل عاملی از نوع اکتشافی بهره گرفته شد.

نتایج و بحث

الف) ویژگی‌های فردی مدیران عامل شرکت‌های خدمات

مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی

براساس نتایج، ۸۴/۷۲ درصد از پاسخگویان را مرد و ۱۵/۲۸ درصد آن‌ها را زنان تشکیل دادند. میانگین سنی مدیران عامل

جدول ۱. رتبه‌بندی مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی از دیدگاه مدیران

رتبه	انحراف معیار	میانگین (از ۵)	متغیر
۱	۰/۹۸	۴/۱۴	درآمد ناکافی
۲	۱/۲۵	۳/۸۹	نهادینه نشدن بخش خصوصی در بخش‌های مختلف
۳	۱/۰۸	۳/۸۱	نبودن ثبات و امنیت شغلی
۴	۰/۹۷	۳/۵۱	کسورات بالا به ویژه در زمینه بیمه و مالیات
۵	۱/۲۸	۳/۵۰	بی‌اعتمادی به شرکت‌ها از سوی بخش‌های اجرایی
۶	۰/۸۳	۳/۳۹	نبودن حمایت‌های مالی
۷	۱/۱۱	۳/۳۴	بی‌اعتمادی کشاورزان و پذیرش و استقبال آنان
۸	۱/۱۸	۳/۳۳	استقبال نکردن کشاورزان از کلاس‌ها و دوره‌های آموزشی
۹	۱/۰۱	۳/۱۴	حمایت نکردن و واگذاری کار به بخش خصوصی
۱۰	۱/۰۱	۳/۱۲	نبودن مشارکت‌پذیری، اتحاد و انسجام بین اعضا
۱۱	۱/۰۷	۳/۰۰	ناکافی بودن دوره‌های آموزشی ضمن خدمت
۱۲	۱/۰۷	۲/۹۲	مناسب نبودن کیفیت دوره‌های آموزشی ضمن خدمت
۱۳	۰/۸۹	۲/۸۹	نداشتن سرمایه کافی و امکانات به ویژه در حوزه مشکلات نقلیه‌ای
۱۴	۱/۰۳	۲/۸۶	کم بودن توان علمی اعضا و کارشناسان برای کار در بخش خصوصی
۱۵	۱/۳۸	۲/۸۱	همکاری نکردن مسئولان و کشاورزان در روستا
۱۶	۱/۰۷	۲/۴۴	تناسب نداشتن محل استقرار شرکت با محل سکونت
۱۷	۰/۸۳	۲/۰۸	دیدگاه نامناسب و منفی به بخش خصوصی از سوی کشاورزان
۱۸	۰/۶۴	۲/۰۰	اطلاع‌رسانی نامناسب و ناکافی در زمینه واگذاری کارها و انعقاد قرارداد
۱۹	۰/۷۸	۱/۹۴	دیدگاه نامناسب و منفی به بخش خصوصی از سوی بخش‌های دولتی

ج) دسته‌بندی مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی

به‌منظور دسته‌بندی مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی از تحلیل عاملی استفاده شد. به‌منظور تشخیص مناسب بودن داده‌ها از آزمون بارتلت و شاخص K.M.O Kaiser-Meyer-Olkin measure of sampling adequacy بهره گرفته شد. براساس نتایج، مقدار KMO برابر ۰/۷۲۰ و مقدار بارتلت نیز برابر ۶۲۸/۳۵۸ (p=۰/۰۰۰) بود و نشان داد شرایط لازم برای انجام‌دادن تحلیل عاملی وجود دارد. در این بررسی، چهار عامل با مقادیر ویژه بالاتر از یک استخراج شدند و متغیرهای مربوط به مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی، پس از چرخش عاملی متعامد به روش واریماکس در این چهار گروه دسته‌بندی شدند. پس از بررسی متغیرهای مربوط به هر عامل، عوامل به‌این‌ترتیب نام‌گذاری شد: خدمات حمایتی و مالی، سازمانی، آموزشی، و فرهنگی (جدول ۲).

ب) رتبه‌بندی مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی از دیدگاه مدیران عامل

رتبه‌بندی مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی از دیدگاه مدیران عامل در جدول ۱ ارائه می‌شود. بر پایه نتایج، درآمد ناکافی (میانگین = ۴/۱۴)، نهادینه نشدن بخش خصوصی در بخش‌های مختلف (میانگین = ۳/۸۹)، نبودن ثبات و امنیت شغلی (میانگین = ۳/۸۱)، مهم‌ترین مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای کشاورزی از دیدگاه مدیران بودند. همچنین، اطلاع‌رسانی نامناسب و ناکافی در زمینه واگذاری کارها و انعقاد قرارداد (میانگین = ۲/۰۰) و دیدگاه نامناسب و منفی به بخش خصوصی از سوی بخش‌های دولتی (میانگین = ۱/۹۴) دو رتبه آخر مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی را داشتند.

جدول ۲. عامل‌های استخراج‌شده همراه با مقدار ویژه و واریانس پس از چرخش عامل‌ها

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
خدمات حمایتی و مالی	۳/۹۴	۲۱/۹۰	۲۱/۹۰
سازمانی	۳/۱۶	۱۷/۵۷	۳۹/۴۷
آموزشی	۲/۷۰	۱۵/۰۳	۵۴/۵۱
فرهنگی	۱/۹۶	۱۰/۸۹	۶۵/۴۱

عامل سوم استخراج‌شده مجموعه‌ای از متغیرهای مرتبط با عوامل آموزشی را نشان می‌دهد. این عامل با مقدار ویژه ۲/۷۰، تبیین‌کننده ۱۵/۰۳ درصد از واریانس کل است و شامل متغیرهای برگزاری دوره‌های آموزشی و کیفیت آن‌ها، استقبال کشاورزان از کلاس‌های آموزشی و آمادگی علمی دانش‌آموختگان و کارشناسان برای کار در شرکت است. درنهایت، عامل چهارم با عنوان عامل فرهنگی شامل نهادینه نشدن بخش خصوصی در بخش‌های مختلف و دیدگاه نامناسب و منفی از سوی بخش‌های دولتی و کشاورزان به شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای است. این عامل با مقدار ویژه ۱/۹۶، تبیین‌کننده ۱۰/۸۹ درصد از واریانس کل است. عوامل چهارگانه در مجموع ۶۵/۴۱ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین کردند. متغیرهای هر عامل به همراه بار عاملی آن‌ها در جدول ۳ می‌آید. در این جدول، متغیرهای هر عامل براساس بار عاملی مرتب شده‌اند.

عامل اول با نام خدمات حمایتی و مالی با مقدار ویژه ۳/۹۴ به‌تنهایی تبیین‌کننده ۲۱/۹۰ درصد از واریانس کل است. این عامل شامل متغیرهای نبودن حمایت‌های مالی، همکاری‌نکردن مسئولان و کشاورزان در روستا، درآمد ناکافی، حمایت‌نکردن و واگذاری کار به بخش خصوصی، نداشتن سرمایه کافی و امکانات به‌ویژه در حوزه مشکلات نقلیه‌ای و کسورات بالا به‌ویژه در زمینه بیمه و مالیات است. عامل دوم استخراج‌شده با توجه به مفهوم متغیرهای تشکیل‌دهنده آن، عامل سازمانی نام گرفت که شامل نداشتن ثبات و امنیت شغلی، نبودن مشارکت‌پذیری، اتحاد و انسجام بین اعضای شرکت، بی‌اعتمادی به شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای از جانب کشاورزان و بخش‌های اجرایی، تناسب‌نداشتن محل استقرار شرکت با محل سکونت و اطلاع‌رسانی نامناسب و ناکافی در زمینه واگذاری کارها و انعقاد قرارداد است. این عامل با مقدار ویژه ۳/۱۶ تبیین‌کننده ۱۷/۵۷ درصد از واریانس کل است.

جدول ۳. بار عاملی متغیرهای تشکیل‌دهنده مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی

بار عاملی	متغیرها	نام عامل
۰/۸۶	درآمد ناکافی	خدمات حمایتی و مالی
۰/۸۳	نبودن حمایت‌های مالی	
۰/۸۰	کسورات بالا به‌ویژه در زمینه بیمه و مالیات	
۰/۷۳	نداشتن سرمایه کافی و امکانات به‌ویژه در حوزه مشکلات نقلیه‌ای	
۰/۶۵	نبودن حمایت و واگذاری کار به بخش خصوصی	
۰/۵۱	عدم همکاری مسئولان و کشاورزان در روستا	
۰/۷۴	اطلاع‌رسانی نامناسب و ناکافی در زمینه واگذاری کارها و انعقاد قرارداد	سازمانی
۰/۷۴	نبودن ثبات و امنیت شغلی	
۰/۷۳	نبودن مشارکت‌پذیری، اتحاد و انسجام بین اعضا	
۰/۶۳	بی‌اعتمادی کشاورزان و پذیرش و استقبال آنان	
۰/۶۲	بی‌اعتمادی به شرکت‌ها از سوی بخش‌های اجرایی	
۰/۵۸	تناسب‌نداشتن محل استقرار شرکت با محل سکونت	
۰/۸۶	کافی نبودن دوره‌های آموزشی ضمن خدمت	آموزشی
۰/۸۴	عدم استقبال کشاورزان از کلاس‌ها و دوره‌های آموزشی	
۰/۷۰	کم‌بودن توان علمی اعضا و کارشناسان برای کار در بخش خصوصی	
۰/۵۷	مناسب نبودن کیفیت دوره‌های آموزشی ضمن خدمت	
۰/۷۵	دیدگاه نامناسب و منفی به بخش خصوصی از سوی کشاورزان	فرهنگی
۰/۷۰	دیدگاه نامناسب و منفی به بخش خصوصی از سوی بخش‌های دولتی	
۰/۵۳	نهادینه‌نشدن بخش خصوصی در بخش‌های مختلف	

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

کشاورزی برای آن‌ها مشکل است، باید استفاده از خدمات مشاوره‌ای خصوصی برای کشاورزان فرهنگ‌سازی شود؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود فعالیت‌های ترویجی به‌منظور بهبود و ارتقای نگرش کشاورزان به خدمات مشاوره‌ای خصوصی صورت گیرد. در این راستا، می‌توان بخش خصوصی را با روش‌های گوناگون مانند تهیه و پخش برنامه‌ها و مستندهای تلویزیونی در زمینه فعالیت‌های شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای کشاورزی و بیان کردن اهمیت این‌گونه شرکت‌ها برای بهره‌وری در کشاورزی، به کشاورزان شناساند تا دانش و نگرش کشاورزان در زمینه شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی ارتقا یابد. همچنین، افزایش توان علمی کارشناسان شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای به انجام‌دادن فعالیت‌های تخصصی اثربخش توسط این شرکت‌ها منجر می‌شود. در نتیجه، زمانی که کشاورزان احساس رضایت کنند، تمایل بیشتری درمورد پرداخت هزینه برای بهره‌مندی از خدمات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای کشاورزی دارند.

خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی اثربخش در ترکیب با دیگر فنون مؤثر تولید و بازاریابی سبب افزایش تولید و عملکرد بالای کشاورز می‌شود. این مهم را Smith & (2002) Munoz نیز بیان کرد؛ بنابراین، با توجه به ضرورت شناسایی مشکلات پیش روی شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی در راستای کاهش و حذف مشکلات، تحقیق حاضر انجام گرفت. یافته‌های تحقیق بیانگر آن بود که از دیدگاه مدیران، درآمد ناکافی مهم‌ترین مشکل شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای است. این یافته با نتایج تحقیق Ebrahimi et (2006) al. و Ghiasi et al. (2007) همخوانی دارد. با توجه به این یافته، می‌توان رضایت ناکافی شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی را از درآمدها از عواملی دانست که در درازمدت سبب تهدید پایداری این شرکت‌ها می‌شود. با توجه به اینکه کشاورزان تاکنون از خدمات ترویج دولتی به‌صورت رایگان استفاده می‌کردند و پرداخت هرگونه هزینه خدمات مشاوره‌ای

شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی برای موفقیت هرچه بیشتر خود نیازمند حمایت‌اند. حمایت از دانش‌آموختگان بخش کشاورزی و شرکت‌های تازه تأسیس به منظور فراهم‌شدن زمینه کاری مناسب، ایجاد پل‌های ارتباطی بین شرکت‌های خدمات مشاوره کشاورزی و مراکز تحقیقاتی، اعتماد به بخش خصوصی و افزایش قدرت تصمیم‌گیری شرکت‌های خدمات مشاوره کشاورزی از مواردی است که در این زمینه نیازمند توجه بیشتر است. همچنین، پیشنهاد می‌شود اتحادیه‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی خصوصی ایجاد شود و این امر نیازمند ایجاد اتحاد و همبستگی بین شرکت‌های خدمات کشاورزی است.

با توجه به اینکه یکی از عوامل پایداری شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای در درازمدت ممکن است وابسته به میزان پذیرش شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی از سوی کشاورزان باشد، ضروری است انتظاراتی که کشاورزان از کارشناسان شرکت‌های خدماتی دارند به‌درستی شناسایی شود. هنگامی شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی در کار خود موفق می‌شوند که پاسخگوی نیازها و اولویت‌های کشاورزان باشند. درنهایت، با توجه به اینکه میزان رضایت کشاورزان از شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی عاملی مهم در پذیرش کارشناسان شرکت‌ها و استفاده از رهنمودهای آن است و این موضوع توسط Espallardo et al. (2009) نیز بیان شد، پیشنهاد می‌شود در تحقیقی به سنجش سطح رضایت کشاورزان از شرکت‌های خدمات کشاورزی پرداخته شود.

یافته‌های تحلیل عاملی مشکلات شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی را در چهار عامل خدمات حمایتی و مالی، سازمانی، آموزشی و فرهنگی دسته‌بندی کرد. Rasouliazar et al. (2011) در تحقیق خود به عامل فرهنگی اشاره کرد. Ebrahimi et al. (2006) به کم‌بودن پذیرش و استقبال از سوی کشاورزان، نداشتن پشتوانه اولیه مالی و نبودن حمایت و واگذاری کار به شرکت‌ها اشاره کرد. این یافته‌ها مبین عامل خدمات حمایتی و مالی است و با یافته این تحقیق همخوانی دارد. اعتماد کشاورزان، امر مهمی در استقبال و گرایش ایشان برای استفاده از خدمات مشاوره‌ای کشاورزی است؛ بنابراین، حضور مشاورانی با دانش فنی کافی و مورد اعتماد کشاورزان در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای کشاورزی بسیار مهم است. از این‌رو، توصیه می‌شود توان علمی کارشناسان شرکت‌های خدمات مشاوره کشاورزی از طریق آموزش‌های کاربردی و مستمر افزایش یابد. پیشنهاد می‌شود با برگزاری دوره‌های آموزشی ضمن خدمت برای کارشناسان، دانش و مهارت ایشان را نه تنها در زمینه‌های تخصصی شغلی افزایش دهند؛ بلکه مهارت‌های کارشناسان را در زمینه‌هایی مانند قدرت کلام و نحوه برقراری ارتباطات اثربخش با روستاییان ارتقا دهند و ایشان را با فرهنگ روستا آشنا کنند. علاوه‌براین، در انتخاب کارشناسان شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای کشاورزی پیشنهاد می‌شود مسئولان کارشناسانی را انتخاب کنند که علاوه‌بر داشتن علم عملی کشاورزی، توانایی کار را در شرایط روستا نیز داشته باشند تا بتوانند به‌صورت مؤثرتر فعالیت کنند. استفاده از کارشناسان بومی خیره از دیگر مواردی است که سبب جلب اعتماد کشاورزان می‌شود.

REFERENCES

- Anderson, J.R. & Feder, G. (2004) Agricultural extension: Good intentions and hard realities, *World Bank Research Observer*, 19(1): 41-60.
- Anderson, R.J. (2007). *Agricultural advisory services*. A background paper for innovating through science and technology, Chapter 7 of the WDR 2008.
- Barnet, J., Johnson, E. & Verma, S. (1999). Effectiveness of extension cotton advisory committees. *Journal of extension*, 37: (6)24-29.
- Benin, S., Nkonya, E. Okecho, G. Pender, J. Nahdy, S. Mugarura, S. Kato, E. & Kayobybo, G. (2007). *Assessing the impact of the national agricultural advisory services (NAADS) in the Uganda rural livelihoods*. The International Food Policy Research Institute (IFPRI), Discussion Paper 00724.
- Chapman, R. & Tripp, R. (2003). *Changing incentives for agricultural extension – a review of privatised extension in practice*. Agricultural research and extension networks. Network Paper No. 132.
- Chipeta, S. (2006). *Demand driven agricultural services*. Swiss Center for Agricultural

- Extension and Rural Development advisory: Neuchatel Group.
- Ebrahimi, A., Saadi, H., & Dadashpour, A.A. (2006). *Creation and support of private agricultural technical and consultancy services private network*. Agricultural And natural Resources Engineering Organization. Tehran, Iran. (In Farsi).
- Espallardo, M., Arcas Lario, N. & Tantius, P. (2009). Farmers satisfaction and intention to continue as members of agricultural marketing Co-operatives: A test of the neoclassical and transaction costs theories. *Presented at the 113th EAAE seminar on resilient European food industry and food chain in a challenging world*, Greece.
- Fe'li, S., PezeshkiRad, Gh., & Chizari, M. (2007). Effectiveness of advisory services given to wheat producer farmers through wheat farms' advisors in Tehran Province. *Iranian Agricultural Extension and Education Journal*, 3(1), 73-81. (In Farsi).
- Ghiasi, F., Hosseini, J.F. & Hosseini, S.M. (2007). Factors affecting the performance of the agricultural advisors in increasing production of the wheat self sufficiency plan (WSP) in Qazvin Province. *Iranian Agricultural Extension and Education Journal*, 3(2), 31-43. (In Farsi).
- Hanson, J. & Richard, J. (2004). *Working paper 2003-2004*, Department of Agricultural and Resource Economics, University of Maryland, College Park, Maryland.
- Hosseini, S.M. & Sharifzaheh, A. (2007). *Development scenarios on agricultural extension: Searching a new paradigm*. Karaj: Agricultural Education. (In Farsi).
- Hosseini, S.M. (1996). New global trends of privatization and price adjustment of agricultural extension. *Proceedings of scientific seminar on Fisheries, animal, and natural resources extension*. Karaj, 1996. (In Farsi).
- Johnson, M. (2001). Evolution and future of national customer's satisfaction index models. *Journal of Economics Psychology*, 22(2): 217-245.
- Owens, T., Hoddinott, J. & Kinsey, B. (2001). *The impact of agriculture extension on farm production in resettlement areas of Zimbabwe*. Working paper N. 144. Centre for the Study of African Economies.
- Rasouliazar, S., Fe'li, S., & PezeshkiRad, Gh. (2010). Effectiveness of advisory services given to wheat producer farmers through wheat farms' advisors in West Azerbaijan Province. *Agricultural Sciences*, 4(14), 65-79. (In Farsi).
- Rasouliazar, S., Hosseini, S.M., Hosseini, J.F., & Mirdamadi, S.M. (2011). The Investigation perception of Agricultural Extension Agents about affective factors on effectiveness of Agricultural Advisory Services Companies in Iran. *Journal of American Science*, 7(2):445-451.
- Sadighi, S. & Nikdokht, R. (2005). A study on wheat farms engineers (from the viewpoint of effectiveness and train of wheat engineers). *Quarterly Journal of Agriculture & Natural Resources Engineering*, 3(9), 44-51. (In Farsi).
- Sangweni, S. (2008). *Citizen satisfaction survey: provincial agricultural services*. Public services commission, custodian of governance.
- Smith, M. & Munoz, G. (2002). Irrigation advisory services for effective water use: a review of experiences. *Workshop on Irrigation Advisory Services and Participatory Extension in Irrigation Management*, FAO/ICID. 24th July, Montreal.
- Sundberg, J. (2005). Systems of innovation theory and the changing architecture of agricultural research in Africa. *Journal of Food Policy*, 30(1): 21-41.
- Zarafshani, K., Alibeygi, A.H., Ranjbar, Z. & Soleimani, A. (2011). Assessing farmers' expects from members of agricultural engineering technical consultancy services companies (case study: EslamAbde- Gharb County). *Rural Research*, 2(3): 125-144 (In Farsi).